

Skickliga yrkesutövare kan vända trenden inom socialtjänsten

DEBATT: Vart har de förtröstansfulla professionella socialarbetarna tagit vägen?

De som ser möjligheterna i en utmanande situation och vill förmedla sitt perspektiv av professionen, både det goda arbete som görs och av vad som behövs i byggandet av framtidens socialtjänst. De som har modet att ge en annan bild än den tämligen dystra som framträder i många debattartiklar, tv-reportage och forskningsrapporter. De som i allra högsta grad kan bidra till att attrahera den välbehövda arbetskraften. Det är väldigt tyst från professionen.

I en nyutgiven rapport från FoU-Nordväst har socialarbetares röster fångats. Resultatet skildrar ett yrke i rörelse och en profession med ett starkt engagemang, empati och önskan att hjälpa och göra positiv skillnad för de människor de möter. Ur det empiriska materialet växer det fram en bild av ett spännande, omväxlande och händelserikt arbete. Grundläggande beskrivs yrket att handla om möten, att möta människor som lever under svåra livsomständigheter. Mötet är också det som bidrar till att många stannar kvar i yrket trots att tiden att möta och följa individen under senare år alltmer begränsats som en följd av det ökade administrativa arbetet. Något som bekräftas av den nationella samordnaren Cecilia Grefves tidsstudier.

Hur lär man sig då socialt arbete i praktiken? Inte oväntat beskrivs vardagen som det tillfälle där det allra mesta av lärandet sker, ofta i samspel med andra, men inte alltid medvetet. Vi lär exempelvis genom att iaktta och imitera hur andra gör och genom att delta i olika aktiviteter. Även den

tid som läggs på dokumentation kan erbjuda ett lärtillfälle. I skrivprocessen finns tid att reflektera, kritiskt granska och analysera den data som samlats in. En rik källa till lärande uttrycks som att ta del av kollegornas samlade kunskap, särskilt från dem med lång yrkeserfarenhet.

Men man lär sig också i själva "görandet", och de erfarenheter man själv successivt bygger upp kring de frågeställningar och situationer man ställs inför. "Som socialarbetare blir man aldrig fullärd, det finns alltid en ny situation att hantera". Även de som arbetat många år i yrket ställer sig bakom uttalandet och medger att de hamnar i situationer då de måste blotta sin okunskap. Lärandet utgör således en viktig pusselbit i vardagen och sägs förutsätta ett öppet klimat på arbetsplatsen där man är tillgänglig och stödjer varandra.

För att utveckla verksamheten räcker det inte att enbart förlita sig på vadagslärandet. Vi behöver utmanas av andra perspektiv och annan kunskap. Tidigare forskning har visat att lärande i arbetet förutsätter en arbetsplats som stödjer lärande, □□ det vill säga har en bra grogrund för lärande. Om det saknas en medveten strategi för att främja lärande och reflektion finns en risk att förväntade lärprocesser uteblir. Studier har visat att kunskapsintegrationen, det vill säga förmågan att integrera "ny" kunskap i en befintlig organisation påverkar förmågan till innovation och utveckling.

Gemensamt för framgångsrika organisationer är att de bedöms ha förmågan att interagera med varierande kunskapsformer och organisera för lärande mellan individ, team och organisation. Statsmakten gör stora ansträngningar att garantera att verksamheter bygger på tillförlitlig kunskap. Medarbetare förväntas kunna tillgodogöra sig och kritiskt granska forskning och annan tillämpbar kunskap för att fatta tillförlitliga beslut och utveckla verksamheten. Föreställningen om att forskning kan ge oss svar på vilka metoder och insatser som är mest lämpade för en specifik situation, och därmed bidra till kvalitetsförbättringar,

baseras på antagandet att forskning kan garantera metoders och insatsers effektivitet. Till följd av detta synsätt ökar idag användningen av teknokratiska lösningar, däribland lagar, riktlinjer, öppna jämförelser, självadministrerande metoder och varierande uppföljningssystem. En viktig aspekt är att utvecklingen och administrationen av dessa nya metoder och verktyg tenderar att skötas av andra aktörer än de professionella själva, vilket lett till att de professionellas inflytande över det egna arbetet tenderat att minska. Fokus kring vilka uppgifter som uppfattas vara av betydelse för att förbättra verksamhetens produktivitet och effektivitet förskjuts och insatser som ökar tillgängligheten och förbättrar produktions-processen tenderar att värderas högre än exempelvis relations-främjande aktiviteter.

Socialstyrelsen tycks för närvarande ha påtagit sig rollen att ha tolkningsföreträdet för vad socialt arbete är och vad arbetet ska innehålla. Dessvärre tycks grundfilosofin för den evidensbaserade agendan, som bland annat betonade brukarmedverkan, kontinuerlig kunskaps- och kompetensutveckling och diverse samarbeten mellan akademi och praktik hamnat på efterkälken. Istället framträder en fragmentiserad och specialiserad verksamhet med en alltmer instrumentell syn på det sociala arbetet, men också en instrumentell syn på evidensanvändning, att forskning helt enkelt är möjlig att överföra från en kontext till en annan, utan vidare lokala anpassningar. Långt mindre intresse har visats för forskningens användbarhet för att medvetandegöra den egna praktiken och bidra till att förändra existerande tankemönster, vanor och attityder.

I realiteten finns det inte ett gap mellan intelligens och praktik som liknar det välbekanta gapet mellan teori och praktik. Både intellektet och handling måste vara verksamt för att en individ ska kunna agera professionellt. Anmärkningsvärt i sammanhanget är att statsmaktens lovvärda ambitioner för det sociala verksamhetsområdet, som ursprungligen hade i syfte att

förbättra kunskapsanvändningen och kunskapsutvecklingen, i stället har utvecklats till ett arbetsmiljö-problem.

Att bli och förbli en skicklig yrkesutövare handlar om förmågan att agera kunnigt, medvetet och insiktsfullt i en given situation. Denna yrkesskicklighet eller professionella expertis är något som utvecklas efter hand, genom att lära och erfara i arbetet. Det inrymmer förmågan att förhålla sig kritiskt reflekterande till både sig själv och sin verksamhet. Det ställer krav på att man som individ är medveten om och ständigt arbetar med egna fördomar, attityder och förutfattade meningar för att kunna agera professionellt. Arbetet kräver tid. Tid är således en nödvändig men inte tillräcklig förutsättning för att utveckla en professionell expertis och bidra till att vända på den teknokratiska riktning som är en realitet i dag. Andra variabler i den organisatoriska kontexten, såsom ledarskap, återkopplings- och uppföljningsprocesser, arbetsplatsens utformning, bemanning och möjligheter till både formellt och informellt samspel är avgörande. Avslutningsvis, det är dags för:

- professionen socialarbetare att kraftfullare sätta ner foten och formulera sin tolkning av vad socialt arbete är för något
- arbetsgivarna att skapa de förutsättningar som krävs för att ta tillvara kunskaper och färdigheter som utvecklas, både de kunskaper som kommer från forskning och de sprungna ur praktiken.

Vi har helt enkelt inte råd att låta betydelsefulla insikter och erfarenheter gå förlorade. Gemensamma krafttag är en nödvändighet för att vända trenden och börja byggandet av framtidens socialtjänst.

Gunilla Avby, FoU-chef FoU Nordväst, Ph dr i pedagogik

Anders Arnsvik, bitr FoU-chef FoU- Nordväst, socionom/masterexamen i socialt arbete